

بررسی نحوه اثر صادرات بر بیکاری در کشورهای خاورمیانه

زهرا سادات حسینی نژاد^۱، محمدحسن زارع^۲،

^۱ دانشجوی ارشد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه یزد (نویسنده مسئو)

^۲ گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه یزد

zmailsadat@gmail.com

چکیده

تجارت بین الملل یکی از صنایع هزاره جدید است که مورد استقبال فراوانی قرار گرفته، اما این صنعت چیز جدیدی نیست. برخلاف استراتژی واردات طرفداران استراتژی توسعه صادرات بر این باورند که کشورهای خاورمیانه تا آنجا که امکان دارد باید درآمد صادراتی خود را افزایش دهند و از محل آن اقدام به سرمایه گذاری و مصرف نمایند. تجارت خارجی به عنوان یکی از ابزارهای جهانی شدن، زمینه ساز رقابت بین المللی و مشارکت کشورهای در فعالیت های اقتصادی است. در جریان تجارت خارجی فعالیت هایی که از توان رقابتی برخوردار نباشد، امکان بقا را از دست داده و سطح بیکاری را افزایش می دهند. اما اگر تجارت خارجی از طریق توسعه و رونق صادرات افزایش یابد، به ایجاد فرصت های شغلی دارای کارایی بالاتر منجر می شود. هدف اصلی این پژوهش بررسی نحوه اثر صادرات بر بیکاری در کشورهای خاورمیانه می باشد. بدین منظور از داده های تابلویی سالیانه دوره زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ استفاده شده است. داده های مورد نیاز از بانک جهانی جمع آوری شده و از الگوی اقتصادسنجی داده های تابلویی ارتباط توسعه صادرات بر بیکاری کشورهای خاور میانه مورد آزمون قرار گرفته است. بر اساس نتایج رابطه معناداری بین صادرات و بیکاری برای کشورهای خاور میانه برقرار بوده است و با افزایش اشتغال میتوان به کاهش بیکاری کمک کرد. بر اساس نتایج تحقیق توصیه می گردد که به منظور بهره مندی از فواید صادرات زمینه افزایش صادرات غیر نفتی جهت افزایش اشتغال فراهم گردد.

واژه های کلیدی: رونق صادراتی، نرخ بیکاری، داده های تابلویی اشتغال

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

امروزه مسلم شده است که بین رشد اقتصادی و صادرات هر کشور ارتباط تنگاتنگی وجود دارد. نظریه پردازان اقتصادبین الملل با اعتقاد فوق العاده به نقش تجارت در رشد و توسعه اقتصادی از آن به عنوان موتور رشد نام میبرند. رشد شتابان تجارت آزاد در دنیای امروز شرایط را برای رشد و پویایی صنایع کشورهای در حال توسعه به طور روزافزونی تنگ تر نموده است. کشورهای در حال توسعه جهت توفیق در رشد تولید و صادرات تحت قیود تجارت آزاد چاره ای جز به کارگیری تکنیک های تولیدی پیشرفته تر و صرفه جویی در هزینه های تولید خود ندارند. در این میان، تولید و صادرات صنایع با فناوری بالا، از جایگاه ویژه ای برخوردار است. امروزه تجارت خارجی یکی از عوامل مهم در اقتصاد جهانی محسوب می شود و ثروت کشورها را به گونه غیرقابل تصویری افزایش داده است. تجارت خارجی عاملی است که در شکل دادن محیط رقابتی نقش مهمی را ایفا می کند. هرگونه بهبودی در وضعیت اشتغال کشورها به نرخ رشد اقتصادی، سرمایه گذاری، صادرات، ساختار جمعیتی، آموزش و رفاه دولت ها بستگی دارد. در چنین فضایی اگر کشوری از نظر صادرات روند روبه رشدی را اتخاذ کند، توانایی آن را خواهد داشت تا بازار داخلی قدرتمند، کارا و مولد ایجاد کند که در آن هم منابع توانایی تحرک لازم را داشته باشند و هم اقتصاد نرخ رشد مناسبی را تجربه کند. در این صورت نرخ رشد اقتصادی موجب افزایش و ایجاد فرصت های شغلی جدید خواهد شد و تحولی را در بازار کار به وجود خواهد آورد. (افروز، ۱۳۹۰)

تقریباً در تمام کشورهای در حال توسعه، موضوع توسعه صادرات، راس اولویت ها و سیاست گذاری های دولت قرار دارد، همچنان که آگاهی و توجه به اهمیت موضوع صادرات در کشورهای توسعه یافته نیز وجود دارد. دولت ها می توانند نقش کلیدی را در ترغیب فعالیت های تجارت خارجی بنگاه های داخلی از طریق توسعه صادرات بازی کنند (کاووسگیل و مایکل، ۱۹۹۰).

کشورهای در حال توسعه با نرخ بالای بیکاری مواجه بوده و جهانی شدن و نیز فرایندی اجتناب ناپذیر است. سوال اساسی این است که جهانی شدن و توسعه صادرات چه تاثیری بر نرخ بیکاری و سطح اشتغال دارد؟ در این مقاله نحوه اثر صادرات بر بیکاری مورد بررسی قرار می گیرد تا بر اساس نتایج راهکارهای مقتضی برای رفع این معضل ارائه گردد.

۲. ادبیات نظری

مبانی نظری تحقیق حاضر در بخش های توسعه صادرات، تقاضای نیروی کار، نقش صادرات در اشتغال تقسیم شده است.

۲-۱. توسعه صادرات

توسعه صادرات در قالب سیاست های برون گرا در تجارت خارجی مطرح می شود و مربوط به صادرات کالاهای اولیه، نیمه ساخته و ساخته شده است. که می تواند سهم بسیار زیادی از تجارت خارجی و بازارهای جهانی را به همراه آورد. به علاوه مقابله با کسری تراز پرداختها، فراهم آوردن مزیت نسبی در تولید محصولات صادراتی، حصول کارایی و افزایش بهره وری عوامل تولید، استفاده بهینه از امکانات موجود و بالقوه، افزایش رقابت بین تولید کنندگان، بهبود کیفی محصولات استفاده از سطوح بالای فن آوری پیشرفته، ارز آوری، جذب سرمایه گذاری خارجی و گسترش بازارهای داخلی از جمله مزایای گسترش و توسعه صادرات به شمار می رود. (کميجانی و میرجلیلی، ۱۳۸۰)

توسعه صادرات سبب تغییر دادن تخصیص منابع از بخش ها و صنایع با بهره وری پایین به صنایع با بهره وری بالا می شود و منابع را به سوی فعالیت هایی هدایت می کند که بیشترین عملکرد را دارند. از این طریق، بهره وری کل عوامل تولید و رشد اقتصادی افزایش می یابد. با گسترش صادرات تشکیلات تجاری و نیز اقتصاد، به کشف های جدید در مدیریت اقتصادی و بهبود تکنولوژی و شیوه های بهتر تولید تشویق می شوند، بنابراین فرصت هایی که پیش از آن نادیده گرفته می شدند، به منابع اصلی برای رشد اقتصادی تبدیل می شوند.

براساس نظریه تجارت بین الملل، کشور های در حال توسعه به دلیل برخورداری از مزیت های نسبی و فراوانی نهاده های تولیدی از تخصص های اولیه اقتصادی منتفع می گردند. همچنین وفور نهاده های تولیدی در این کشورها، ورود سرمایه گذاری های مستقیم خارجی را تشدید نموده است. در همین حال برخی از اقتصاددانان توسعه، تخصص گرایی بین المللی را به لحاظ وابستگی شدید اقتصاد به کالاهای صادراتی مورد انتقاد قرار داده اند. بر این اساس ایشان معتقدند که تخصص گرایی بین المللی در کالا برای یک کشور منجر به وابستگی شدید اقتصاد آن کشور به درآمد های صادراتی شده اما به دلیل غیر قابل پیش بینی بودن قیمت کالاهای صادراتی، در صورت نوسانات شدید در قیمت، به بی ثباتی درآمد های صادراتی انجامیده و این امر اثر منفی بر کل اقتصاد خواهد گذاشت. به عبارت دیگر در کشور های در حال توسعه، صادرات به عنوان یک نهاده تولیدی (مواد اولیه ای و واسطه ای) رفتار نموده و به لحاظ این که در اغلب این کشور ها سهم اعظمی از واردات آنان را کالاهای سرمایه ای و واسطه ای تشکیل می دهد که به عنوان یک نهاده تولیدی استفاده می گردد و منابع تامین مالی این نوع از واردات از محل درآمد های صادراتی تامین می شود، لذا بی ثباتی درآمد های صادراتی به اختلال در واردات این نوع از نهاده های تولیدی منجر شده و به تبع آن رشد اقتصادی را تحت تاثیر قرار می دهد. (فدر، ۱۹۸۳)^۱

۲-۲. تقاضای نیروی کار

تقاضای نیروی کار به تعداد (نفر - ساعت) نیروی کار اشاره دارد که در دستمزد جاری بازار، کارفرمایان تقاضا می کنند. کارفرمایان، استخدام نیروی کار را به نحوی تنظیم می کنند که سود بنگاه حداکثر شود. نظریه های مطرح شده در رابطه با تقاضای نیروی کار را می توان از بعد ایستا و پویا مورد بررسی قرار داد.

نظریه های ایستا تقاضای نیروی کار را در یک مقطع زمانی مشخص و نظریات پویا، تقاضای نیروی کار را در شرایط رقابت کامل و رقابت ناقص و در حالت تعادل و عدم تعادل در بازار کار، مورد بررسی قرار می دهند. نظریه هایی که تقاضای نیروی کار را در شرایط رقابت کامل بررسی می کنند، فقط نقش قیمت های عوامل تولید از جمله دستمزد نیروی کار را در تعیین اشتغال مورد توجه قرار می دهند.

همچنین نظریه هایی که تقاضای نیروی کار را در حالت رقابت ناقص مطرح می کنند علاوه بر اینکه به نقش قیمت های عوامل تولید توجه دارند به نقش اثرات تولید بر بیکاری و اشتغال نیز تاکید می کنند.

در اقتصادهای توسعه یافته، بیکاری در حدود چند درصد (۳ تا ۴ درصد) یک پدیده ای طبیعی و حتی به هنجار است و از آن گریزی نیست. ولی هنگامی که بیکاری برای مدت طولانی ارقام دورقمی را تجربه می کند، در این صورت حتما با مشکلی اساسی و ساختاری مواجه هستیم که باید به رفع این مشکل اقدام نمود. به ویژه هنگامی که بیکاری مزمن با تورم مزمن همراه گردد.

^۱ Feder, ۳۹۸۳.

اگرچه در اقتصادهای معمول، دوپدیده تورم و بیکاری همزمان رخ نمی‌دهد. واقعیت وضعیت اشتغال و بیکاری در ایران چنان است که با هیچ نوع آمار و ارقام غیر مستند نمی‌توان آن را نادیده گرفت.

سه دسته از نظریات راجع به بیکاری به طور کلی شامل:

۱- کینزین ها که استدلال می‌کنند علت عمده بیکاری مربوط به مشکلات بخش تقاضا است و چنانچه دولت سیاست‌های افزایش تقاضا را اتخاذ نماید نرخ بیکاری کاهش خواهد یافت براساس نظریه عمومی کینز که در دهه ۱۹۳۰ بیان شد برخی کشورها از جمله آمریکا و انگلستان موفق شدند نرخ بیکاری بالای دهه ۱۹۳۰ را کاهش دهند برای مثال انگلستان نرخ ۲۵٪ بیکاری را به ۶٪ کاهش داد.

۲- کلاسیک ها و کلاسیک‌های جدید استدلال می‌کنند که به دلیل کامل بودن بازارها بیکاری نمی‌تواند به صورت اجباری وجود داشته باشد و معتقدند اگر بازارها بدون دخالت دولت و آزادانه بتوانند فعالیت کنند از طریق کاهش دستمزدها بیکاری پدید نخواهد آمد.

۱- بنیادگراها معتقدند بیکاری واکنش یک اقتصاد پویا به تغییرات تکنیکی است و تغییرات تکنولوژی باعث پدید آمدن بیکاری می‌گردد.

مهم ترین علت‌های بیکاری در ایران :

- رشد بی رویه شهرها

- آزاد شدن بخش قابل توجهی از نیروی کار شاغل در بخش کشاورزی و عدم جذب نیروی مازاد توسط سایر بخش ها

- رشد ناهماهنگ شهر و روستا

- ماهیت رشد صنایع در ایران و عدم رشد صنایع مادر و مکمل

- مشکلات و ایرادات موجود در قوانین سرمایه گذاری مالکیت و کار و شوراها اسلامی

- در سال ۷۷ از عوامل اصلی بیکاری در ایران افزایش شدید عرضه نیروی کار که حاصل عوامل رشد بالای جمعیت طی دهه ۶۰ بوده نیز قابل بیان می‌باشد.

۳-۲. نقش صادرات در اشتغال

۱-۳-۲. مدل هکشر - اوهلین:

مدل هکشر - اوهلین به عنوان مدل استاندارد تجارت بین المللی، عامل اساسی و تعیین کننده مزیت نسبی کشورها را به وفور نسبی عوامل تولید (زمین، منابع طبیعی، نیروی کار و سرمایه) می‌داند. بنابراین، کشوری که سرمایه نسبتاً فراوانی در اختیار دارد، در تولید کالاهای سرمایه بر تخصص یافته و به صادرات آن اقدام خواهد نمود و در مقابل کشوری که نیروی کار نسبتاً فراوان تری دارد با یافتن تخصص در تولید کالاهای کاربر، نسبت به صادرات آنها اقدام می‌نماید. بر اساس این نظریه، کشور های توسعه یافته در تجارت خود با کشور های در حال توسعه، کالاها و خدمات متکی بر نیروی کار ماهر را صادر و در مقابل کالاها و خدمات متکی بر نیروی کار کم مهارت را وارد می‌کند. در کشورهایی با دستمزد های انعطاف پذیر، افزایش تجارت با کشور های در حال توسعه به کاهش دستمزد نسبی کارگران کم مهارت، منجر می‌شود و در کشور هایی که

دستمزد ها ، انعطاف ناپذیری بیشتری دارد. افزایش تجارت با کشور های در حال توسعه عمدتا به بیکاری بیشتر کارگران کم مهارت می انجامد .

۲-۳-۲: نظریه تجارت جدید :

در کشور های توسعه یافته، تولید کالاهای کارخانه ای عمدتا به صورت رقابت ناقص است و تخصص یابی در آن از طریق صرفه های ناشی از مقیاس به هزینه های کمتر منجر می شود . بنابراین با حذف موانع تجاری ، انگیزه های صادرات زیاد خواهد شد . یکی از پیش بینی های این نظریه آن است که تجارت بین صنایع در بین کشور هایی بیشتر خواهد شد که درآمد ، سلیقه و ساختار تولید مشابه داشته باشند که در این حالت نیز تجارت مفید خواهد بود ؛ زیرا افزایش مقیاس تولید ، هزینه های تولید و بنابراین قیمت کالاهای کاهش خواهد یافت . پیشبینان نظریه (تجارت درون صنعت) نسبت به اثرات تجارت بین صنایع بر دستمزد های نسبی مهم است و تغییر در تقاضا و بنابراین دستمزد نیروی کار با مهارت بالا و یا پایین بستگی به این دارد که چگونه تولید برخی کالاهای کاهش و برخی افزایش یابد . تقاضا برای کارگران غیر ماهر ، بستگی به نوع تکنولوژی های به کار گرفته شده در بنگاه ها دارد و نیز اینکه چگونه این تکنولوژی ها در پاسخ به تغییرات سطح تولید ، تغییر می نماید . لذا این امکان وجود دارد که کشور های توسعه نیافته به صادرات کالاهای مبتنی بر نیروی کار ماهر دست زنند . همانطور که امکان دارد صادرات آنها کالاهای مبتنی بر نیروی کار غیر ماهر باشد . به هر حال مشخص است که جامعه همواره از قیمت های نازل تر و امکان مصرف بالاتر بهره مند می شود و در این انتقال منابع ، قطعا گروهی دچار زیان خواهد شد .

۲-۳-۳: تغییرات تکنولوژی مهارت گرا :

امروزه تکنولوژی پیشرفته علاوه بر کشور های توسعه یافته در کشورهای در حال توسعه از عوامل تشدید نابرابری ها در بازار کار، به شمار می رود . چگونگی این امر را به طور خلاصه میتوان چنین بیان نمود . ابداعات و تغییر تکنولوژی در کشورهای پیشرفته به سرعت به سوی تکنولوژی های مهارت بر حرکت می کند . گسترش این نوع تکنولوژی ، تقاضا برای نیروی کار ماهر را افزایش داده و این افزایش تقاضا، در کنار افزایش بهره وری این کارگران شکاف دستمزدی را در کشورهای توسعه یافته عمیق تر مینماید . در عین حال تکنولوژی های قدیمی تر که می توانست نیروی کار با مهارت کمتر را به خدمت بگیرد به کشورهای در حال توسعه انتقال یافته که این امر نیز شکاف دستمزد در کشورهای توسعه یافته را تشدید می نماید . اما در کشورهای در حال توسعه نیز با انتقال تکنولوژی ، نابرابری تشدید می گردد ؛ زیرا این تکنولوژی برای این کشورها تکنولوژی مهارت بر محسوب و باعث افزایش تقاضا و بهره وری کارگران ماهر و کاهش تقاضا برای کارگران غیر ماهر ، که در این کشورها فراوانند می شود و با افزایش نابرابری دستمزد ها بر نابرابری درآمد ها می افزاید . مطابق تئوری هکشر-اوهلین - ونک ، اگر شدت استفاده از نیروی کار در محتوای تولید کشوری از شدت استفاده از نیروی کار در محتوای مصرف آن کشور بیشتر باشد ، در آن صورت صادرات آن کشور کاربر خواهد بود . در این حالت تقاضا برای نیروی کار و نیز نرخ دستمزد افزایش و تقاضا برای عامل تولید سرمایه و عایدی آن کاهش می یابد . در این صورت ، توسعه صادرات ضمن کاهش ظرفیت های بیکار ، به ویژه در کشور های در حال توسعه منجر به گسترش صنایع صادراتی کاربر می گردد و از این طریق بر افزایش اشتغال تاثیر مثبت می گذارد .

تعریف بیماری هلندی:

بیماری هلندی یک مفهوم اقتصادی است که تلاش می کند رابطه ی بین بهره برداری بی رویه از منابع طبیعی و رکود در بخش صنعت را توضیح دهد. این مفهوم بیان می دارد که افزایش درآمد ناشی از منابع طبیعی می تواند اقتصاد ملی را از حالت صنعتی بیرون بیاورد این اتفاق به علت کاهش نرخ ارز و یا عدم افزایش آن در حد نرخ تورم صورت می گیرد که بخش صنعت

رادر رقابت ضعیف می‌کند در حالیکه این بیماری اغلب مربوط به اکتشاف منابع طبیعی می‌شود، می‌تواند به هر فعالیت توسعه ای که نتیجه اش ورود بی رویه ارز خارجی می‌شود مربوط شود مانند نوسان شدید در قیمت منابع طبیعی، کمک اقتصادی خارجی، سرمایه گذاری مستقیم خارجی.

هنگامی که پول یک کشور با افزایش قابل توجه ارزش روبرو شود، صادرات این کشور به پول کشورهای دیگر گران تر شده، ولی واردات به آن کشور به نسبت ارزان تر می‌شود به طور کلی این وضعیت را بیماری هلندی می‌نامند. مطرح شدن منحنی فیلیپس برای کامل کردن تحلیل‌های IS-LM کینزی و برطرف کردن نقص اساسی مدل‌های اولیه کینزی در عدم توجه به بخش عرضه و تولید اقتصاد مطرح شد. در مدل‌های IS-LM هرگونه افزایشی در تقاضای کل منجر به افزایش سطح تولید و درآمد حقیقی می‌شود و گرچه با تغییر نرخ بهره بخش پولی اقتصاد نیز در تحلیل گنجانده می‌شود، اما جایی برای بررسی اثر این افزایش تقاضای کل بر روی قیمت ها و دستمزدها دیده نشده بود.

۳. پیشینه مطالعات تحقیق

صادرات از دو طریق بر کاهش بیکاری موثر است : ۱- افزایش تولید و نیاز به استخدام نیروی کار ۲- تاثیر بر دستمزد و تقاضای نیروی کار . در ضمن میزان تاثیر گذاری صادرات بر بیکاری به کاربر یا سرمایه بر بودن کالاهای صادراتی نیز بستگی دارد . در موردی که صادرات کاربر باشد ، توسعه صادرات به کاهش بیشتری در بیکاری منجر می شود .

۳-۱: مطالعات داخلی

شهریاران و همکاران (۱۳۹۳) ، در مطالعه ای به بررسی تاثیر صادرات بر اشتغال در زیر بخش های کشاورزی ایران پرداخته اند . آنها از رهیافت داده های تابلویی ،تاثیر متغیر صادرات بر تقاضای نیروی کار در زیر بخش های کشاورزی ایران شامل زراعت و باغبانی ، دامپروری ، شیلات و جنگلداری را در دوره ۱۳۸۹-۱۳۷۱ مورد بررسی قرار داده اند . نتایج حاصله نشان می دهد که رشد صادرات بر افزایش اشتغال زیر بخش ها ، به جز دامپروری ، تاثیرات مثبت و معناداری داشته است .

زارع و همکاران (۱۳۹۱) ، با استفاده از یک الگوی پویا تاثیرات متغیر های اثر گذار در بخش صنعت بر تغییرات میزان بیکاری در ایران را طی دوره ۱۳۵۰ تا ۱۳۸۸ بررسی کرده اند. نتایج نشان می دهد که نوسانات بهره وری ، تقاضای کل ، عرضه ی نیروی کار و دستمزد دارای تاثیرات مستقیم و نوسانات شاخص سطح عمومی قیمت تاثیر معکوسی بر تغییرات میزان بیکاری در ایران دارند .

در مطالعه ای که توسط کرمانی(۱۳۸۹) انجام گرفته است به بررسی اثر اشتغال در بخش صادراتی بر رشد اشتغال شهرها در ایران با استفاده از نظریه رشد مبتنی بر صادرات پرداخته است.براساس این نظریه رشد مبتنی بر صادرات، رشد اشتغال در شهرها تابعی از میزان اشتغال در بخش هایی است که محصولات خود را به منظور صادرات تولید می‌کنند. نتایج حاصل از برآورد مدل در این مطالعه نشان می دهد که افزایش اشتغال در بخش صادراتی اثر مثبت و معناداری روی اشتغال محلی و اشتغال کل در شهرستان‌های کشور دارد و تغییرات اشتغال در بخش صادراتی می تواند بخشی از تغییرات اشتغال محلی و کل را در شهرستان ها توضیح دهد.

۳-۲: مطالعات خارجی

منکیو (۲۰۰۶) بیان می‌کند که صادرات، کالا و خدماتی است که در کشور تولید می‌شود سپس در خارج از کشور فروخته می - شود.فعالیت صادراتی یک کشور به دلیل عرضه بیش از حد و تقاضای اضافی از یک کشور با کشور دیگر است به این دلیل که

سطح قیمت یک محصول بالاتر از قیمت تعادلی در بازار است در حالیکه تقاضای اضافی به دلیل سطح قیمت پایین تر از قیمت تعادلی رخ می‌دهد.^۲

چنری و همکاران (۱۹۸۶) در اقتصاد کره جنوبی نشان دادند که صادرات منبع مهم رشد اقتصادی است و تاثیر گسترش صادرات در اشتغال در دوره ۱۹۷۵-۱۹۸۵ در اقتصاد این کشور، حدود ۳۰٪ بوده است.

(جونگ و مارشال، ۱۹۸۵) مطالعه خود را با داده‌های سری زمانی ۳۷ کشور در حال توسعه در دوره زمانی ۱۹۵۰-۸۱ انجام داده و برای بررسی علیت گرنجر استفاده نموده‌اند. نتایج مطالعه آنها از فرضیه رشد متکی به صادرات در فقط ۴ کشور اندونزی، مصر، کاستاریکا و اکوادور حمایت میکند

۴. معرفی مدل و الگوی پژوهش

در این مطالعه به منظور آزمون فرضیه تحقیق که بررسی نحوه اثرگذاری رونق صادرات بر بیکاری می باشد، نمونه زیر تخمین زده می‌شود:

$$U_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 \text{TOT}_{i,t} + \alpha_2 \text{PRT}_{i,t} + \alpha_3 \text{GDP}_{i,t} + \alpha_4 \text{INF}_{i,t} + \alpha_5 \text{EX}_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

که در این رابطه :

$U_{i,t}$: نرخ بیکاری، TOT : بیانگر رابطه مبادله، PRT : نرخ مشارکت، INF : نرخ تورم، EX : صادرات

GDP : تولید ناخالص داخلی و در نهایت ε جز اخلال می‌باشد. همچنین i نشان دهنده مقاطع و t دوره زمانی را نشان می‌دهد. نرخ بیکاری تابعی از رابطه مبادله، نرخ تورم، صادرات، نرخ مشارکت و تولید ناخالص داخلی در نظر گرفته می‌شود.

اطلاعات مربوط به متغیرها از داده‌های بانک جهانی (WDI) استخراج شده است. داده‌ها در این بررسی به صورت سالانه بوده و از داده‌های تابلویی کشورهای خاورمیانه در بازه زمانی (۲۰۱۷-۱۹۹۰) بر مبنای حداکثر اطلاعات موجود از بانک جهانی استفاده شده است.

۵- روش تحقیق:

از آن جایی که روش‌های اقتصادسنجی کارآمد و متناسب با ویژگی‌های داده‌های آماری در دستیابی به نتایج سازگار و قابل اعتماد از اهمیت خاصی برخوردار است. در انجام تمام مراحل این تحقیق سعی شده از روش‌ها و معیارهای اقتصادسنجی که متناسب با شرایط و ویژگی‌های جامعه آماری مورد مطالعه باشد استفاده گردد. نتایج این مطالعه با استفاده از روش داده‌های تابلویی و برنامه Eviews تخمین زده شده است.

۵. نتایج تجربی و تجزیه و تحلیل داده‌ها

بر این اساس نتایج تخمین عوامل مؤثر بر بیکاری با استفاده از الگوی داده‌های تابلویی در کشورهای جهان طی دوره زمانی ۱۹۹۰ الی ۲۰۱۷ می‌توان بیان نمود که شاخص صادرات (EX) به عنوان متغیر اصلی مورد بحث، اثر منفی و معناداری بر بیکاری در کشورهای خاور میانه داشته است. بنابراین فرضیه تحقیق مبنی بر وجود یک رابطه منفی و معنادار بین رابطه

صادرات و نرخ بیکاری تایید می شود. همچنین متغیر رابطه مبادله (TOT) اثر منفی ویی معنی بر بیکاری دارد به گونه ای که ضریب منفی این متغیر نشان دهنده این است که رابطه معکوسی بین رابطه مبادله و نرخ بیکاری وجود دارد. با فرض ثابت بودن سایر عوامل، به ازای یک درصد افزایش در این متغیر، نرخ بیکاری ۱/۸۹ درصد کاهش می یابد این در حالی است که متغیر تورم (INF) اثر معناداری بر نرخ بیکاری کشورهای جهان ندارد. همچنین متغیر نرخ مشارکت (PRT) اثر منفی ولی معناداری بر بیکاری دارد. و در نهایت متغیر تولید ناخالص داخلی (GDP) اثر منفی و تاثیر معناداری بر بیکاری دارد.

نام متغیرهای مستقل	شیب	انحراف معیار	آماره t	خطای آماره t
TOT	-۱,۸۹E-۱۵	۱,۴۲E-۱۵	-۱,۳۳۶۳۷۶	۰,۱۸۴۰
PRT	-۰,۲۶۰۳۰۱	۰,۰۲۸۷۱۴	-۹,۰۶۵۴۰۲	۰,۰۰۰۰
GDP	-۰,۱۷۷۶۴۸	۰,۰۶۳۲۰۴	-۲,۸۱۰۷۰۴	۰,۰۰۵۸
INF	-۰,۰۰۴۶۱۶	۰,۰۱۱۶۵۴	-۰,۳۹۶۱۳۸	۰,۶۹۲۷
EX	-۵,۹۴E-۱۲	۲,۵۸E-۱۲	-۲,۳۰۶۸۹۳	۰,۰۲۲۸
C	۲۳,۰۵۰۴۳	۱,۷۰۴۳۵۹	۱۳,۵۲۴۳۹	۰,۰۰۰۰

متغیرهای استفاده شده در این مطالعه عبارتند از: نرخ بیکاری که از تقسیم جمعیت بیکار به جمعیت فعال به دست آمده است رابطه مبادله (TOT) که از رابطه زیر به دست آمده است و با تاسی از گاستون و راجاگورو (۲۰۱۳) به عنوان جایگزین رونق صادراتی در نظر گرفته شده است.

$$TOT = \frac{NX}{\frac{X}{NM} \cdot M}$$

که در آن NX ارزش صادرات بر حسب میلیون دلار، X مقدار صادرات بر حسب هزار تن، NM ارزش صادرات بر حسب میلیون دلار، M مقدار واردات بر حسب هزار تن.

در ادامه به منظور بررسی نقش رونق صادرات بر بیکاری در کشورهای جهان اثرگذاری این متغیر در کشورهای مختلف به صورت مجزا بررسی شده و نتایج به صورت زیر ارائه می گردد. داده های تابلویی ترکیبی از داده های مقطعی و سری زمانی می باشند، یعنی اطلاعات مربوط به داده های مقطعی را در طول زمان مشاهده می کنیم. واضح است که چنین داده هایی دارای دو بعد می باشند که یک بعد آن مربوط به واحد های مختلف در هر مقطع زمانی خاص است و بعد دیگر آن مربوط به زمان می باشد. در ابتدا اعتبار استفاده از داده های پانل را مورد آزمون قرار می دهیم. به عبارت دیگر آیا کشورهای مورد بررسی همگن می باشند یا خیر. در صورتیکه کشورها همگن بوده باشند ضرورت استفاده از روش پانل ایجاب می گردد.

طبق آزمون f لیمر چون prob ما عدد ۰/۰۰۰۰ شده است پس الگوی ما الگوی پنل و طبق آزمون هاسمن که prob ما عدد ۰/۰۰۰۱ شده است اثر ثابت دارد.

۶. نتیجه گیری و پیشنهادات :

بر اساس نتایج تحقیق و با استفاده از داده های تابلویی کشورهای خاورمیانه در دوره (۲۰۱۷-۱۹۹۰) متغیر صادرات تأثیری بر اشتغال و بیکاری داشته است. همان طور که نتایج برآورد مدل نشان می دهد توجه به تجارت خارجی می تواند آثار مثبتی را چه در کوتاه مدت و چه در بلند مدت بر سطح اشتغال موجب شود. براساس نتایج حاصل از تخمین مدل ، رابطه بین GDP و اشتغال رابطه ی مثبت و معنا دار است و تأثیر زیادی بر متغیر اشتغال دارد. چون رابطه ی مبادله بزرگترین ضریب کشش را دارد ، از این رو رفع موانع تجاری و مبادلاتی موثرترین روش برای افزایش اشتغال می باشد . با توجه به عدم ساختار یکسان اقتصاد در کشورهای خاور میانه یک الگوی مشخص برای رفع مشکلات اقتصادی نظیر بیکاری وجود ندارد بنابراین الگو برداری از نظریات توسعه به عنوان قانون جهان شمول اشتباه بزرگی در سیاست گذاری است .

منابع و مراجع:

الف) فارسی

- صباغ کرمانی مجید ، خوشنودی ، عبدالله و رستم زاده پرویز (۱۳۸۹ و ۱۳۸۸) ، " بررسی اثر اشتغال در بخش صادراتی بر اشتغال محلی در شهر های ایران : آزمون تجربی نظریه رشد مبتنی بر صادرات " ، مجله علمی - پژوهشی سیاستگذاری اقتصادی دوم، سال دوم ، شماره سوم .
- سالواتوره (کتاب) ، دومینیک. تجارت بین الملل. ، ترجمه حمیدرضا ارباب، ویراست نهم، نشر نی. صص: ۲۳-۷۶، آبان ۱۳۹۵.
- رحمانی (کتاب)، تیمور. اقتصاد کلان،، جلد دوم، چاپ دهم، پاییز ۱۳۸۷.
- شهبازی، کیومرث و شهربانو نظریور . (۱۳۹۳). " بررسی تأثیر رونق صادراتی بر بیکاری در ایران "، فصلنامه علمی - پژوهشی، مطالعات اقتصادی کاربردی سال سوم، شماره ۱۱.
- خالدی، کوهسار و مریم اردستانی و ماندانا طوسی. (۱۳۸۶). " بررسی رابطه رشد اقتصادی، اشتغال و صادرات در بخش کشاورزی (با تأکید بر سیاست های ارزی و تجاری)" ، اقتصاد کشاورزی (اقتصاد و کشاورزی) سال اول، شماره ۳، صص: ۱۱۱-۱۲۳.
- افروز زاده (۱۳۹۰). " مطالعه آزاد سازی تجارت خارجی بر اشتغال بخش اقتصادی " ، ماهنامه کار و جامعه شماره ۴۱-۵۶-۱۳۶.
- کاظمی زاده ، غلامرضا. (۱۳۷۹) . " بررسی و تحلیل منحنی فیلیپس و تعیین نرخ طبیعی بیکاری در ایران". مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۵۷.
- ابولیان ، فاطمه و اکبری تفتی، مهدی ، (۱۳۹۷) ، " بررسی نحوه اثرگذاری رونق صادرات بر بیکاری طی دوره (۲۰۱۷-۱۹۹۰) در کشورهای جهان ، مجله دستاوردهای نوین

ب) انگلیسی

- Breckova, P. ۲۰۱۶. SMEs Export Activities in the Czech Republic and Export Risk Insuring. European Research Studies Journal, ۱۹(۱), ۸۴-۹۲.

Danquah, A., Yeboah and Nimsaah, K.W. ۲۰۱۴. The Effects of Exchange Rate on Ghana's External Trade, *British Journal of Economics, Finance and Management Sciences* ۴۸, ۹(۱), ۴۸-۶۹.

Duguleana, C., Duguleana, L. ۲۰۱۵. Estimation of Economic Growth Potential in Romania, on Medium and Long Term. *International Journal of Economics and Business Administration*, ۳(۳), ۳-۱۲.

Fafaliou, I., Salamouris, I. ۲۰۱۴. Analyze Female Entrepreneurship: Evidence from Greece. *International Journal of Economics and Business Administration*, ۲(۱), ۲۱-۳۸.

پیوست

تخمین مدل

Command		Capture							
View	Proc	Object	Print	Name	Freeze	Estimate	Forecast	Stats	Resids
Dependent Variable: U									
Method: Panel Least Squares									
Date: 08/13/20 Time: 16:31									
Sample (adjusted): 1990 2016									
Periods included: 27									
Cross-sections included: 11									
Total panel (unbalanced) observations: 124									
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.					
TOT	-1.89E-15	1.42E-15	-1.336376	0.1840					
PRT	-0.260301	0.028714	-9.065402	0.0000					
GDP	-0.177648	0.063204	-2.810704	0.0058					
INF	-0.004616	0.011654	-0.396138	0.6927					
EX	-5.94E-12	2.58E-12	-2.306893	0.0228					
C	23.05043	1.704359	13.52439	0.0000					
R-squared	0.462577	Mean dependent var	7.904182						
Adjusted R-squared	0.439804	S.D. dependent var	3.596472						
S.E. of regression	2.691823	Akaike info criterion	4.865492						
Sum squared resid	855.0177	Schwarz criterion	5.001957						
Log likelihood	-295.6605	Hannan-Quinn criter.	4.920927						
F-statistic	20.31323	Durbin-Watson stat	0.248008						
Prob(F-statistic)	0.000000								

آزمون F لیمر

Command		Capture							
View	Proc	Object	Print	Name	Freeze	Estimate	Forecast	Stats	Resids
Redundant Fixed Effects Tests									
Equation: Untitled									
Test cross-section fixed effects									
Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.						
Cross-section F	6.762572	(10,108)	0.0000						
Cross-section Chi-square	60.291768	10	0.0000						

آزمون هاسمن

Command		Capture							
View	Proc	Object	Print	Name	Freeze	Estimate	Forecast	Stats	Resids
Correlated Random Effects - Hausman Test									
Equation: Untitled									
Test cross-section random effects									
Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.						
Cross-section random	27.050652	5	0.0001						
Cross-section random effects test comparisons:									
Variable	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.					
TOT	-0.000000	-0.000000	0.000000	0.3541					
PRT	0.330845	-0.188632	0.011363	0.0000					
GDP	-0.195491	-0.183071	0.000131	0.2777					
INF	-0.072929	-0.025567	0.000236	0.0021					
EX	-0.000000	-0.000000	0.000000	0.5157					

Cross-section random effects test equation:

Dependent Variable: U

Method: Panel Least Squares

Date: 08/13/20 Time: 16:38

Sample (adjusted): 1990 2016

Periods included: 27

Cross-sections included: 11

Total panel (unbalanced) observations: 124